

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยการวิเคราะห์เอกสาร จากฉลากหรือเอกสารกำกับยาสตรีแผนโบราณ เพื่อวิเคราะห์ส่วนประกอบทั้งชนิด และปริมาณสมุนไพรที่มีอยู่ในตำรับยาสตรีจากร้านขายยาในจังหวัดเชียงใหม่ การเลือกตัวอย่างเป็นแบบเจาะจงโดยกำหนดลักษณะ 2 ประการคือ เป็นตำรับยาสตรีแผนโบราณและ หาซื้อได้จากร้านขายยาในจังหวัดเชียงใหม่

จากการวิเคราะห์ชนิดของสมุนไพรจากตำรับยาสตรี จำนวน 12 ตำรับ พบว่ายาสตรีแต่ละตำรับมีชนิดและปริมาณของสมุนไพรที่แตกต่างกัน โดยตำรับยาสตรีที่มีชนิดของสมุนไพรเป็นส่วนประกอบจำนวนมากที่สุดคือ 12 ชนิดต่อตำรับ และจำนวนน้อยที่สุดคือ 5 ชนิด ชนิดของสมุนไพรที่พบและนิยมใช้ในตำรับมากที่สุดคือ ดอกคำฝอย รองลงมาคือ ฝางเสน โกรฐเชียงและเอี้ยะบ่อเช่า โกรฐหัวบัว หัวแห้วหมู เมื่อวิเคราะห์ปริมาณของสมุนไพรที่ระบุไว้ในยาสตรี โดยคิดเป็นหน่วยร้อยละต่อหน่วยน้ำหนักยา พบว่า ว่านสากเหล็ก โกรฐหัวบัว เอี้ยะบ่อเช่า และคำฝอย ซึ่งพบในตำรับที่ 12 มีปริมาณสูงถึงร้อยละ 11.1 โดยน้ำหนัก รองลงมาคือตำรับที่ 11 ซึ่งพบ ดอกคำฝอย และ โกรฐเชียง ร้อยละ 7.1 โดยน้ำหนัก

เมื่อวิเคราะห์ถึงสมบัติของตัวยาที่เป็นองค์ประกอบในตำรับพบว่าสมุนไพรที่ใช้ส่วนใหญ่มีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาคล้ายกับเอสโตรเจน ซึ่งมีผลกระตุ้นการบีบตัวของมดลูก และเหนี่ยวนำให้มีประจำเดือน นอกจากนี้ยังพบสมุนไพรที่มีฤทธิ์ในการแก้ปวด ด้านการอักเสบอีกด้วย รองลงมาคือสมุนไพรที่มีผลลดการเคลื่อนไหวของลำไส้เล็กในหนู และมีฤทธิ์ด้านการเคลื่อนที่ของเชื้ออสุจิคน

งานวิจัยนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสนับสนุนการใช้ยาสตรีสำหรับสตรีที่ประจำเดือนมาไม่ปกติ และขับน้ำคาวปลาหลังการคลอดบุตร อย่างไรก็ตามเนื่องจากยาสตรีส่วนใหญ่จะมีแอลกอฮอล์เป็นส่วนประกอบในสูตรตำรับจึงไม่ควรใช้ในสตรีมีครรภ์และสตรีให้นมบุตร

This survey study aimed to analyse the recipes of traditional Ya Satri available at the local drugstores in Chiang Mai Province from the labels or information leaflets in term of types and amounts of the active ingredients. From the included 12 traditional Ya Satri, the types and amounts of medicinal plants were varied. The highest number of medicinal plants composition was 12 and the lowest was 5. *Carthamus tinctorius* Linn. (Safflower) was found in most recipes, other common medicinal plant ingredients included *Caesapinia sappan* Linn., *Levisticum officinale* Koch, *Leonurus artemisia*, *Conioseleum univatum* Turcz and *Cyperus rotundus* Linn.. When quantitatively analysed, the ingredients with high percent labeled amount included *Molineria latifolia* Herb ex Kurz, *Conioseleum univatum* Turcz, *Leonurus artemisia* and *Carthamus tinctorius* Linn., which were 11.1 percent by weight in recipe 12, followed by 7.1 percent of *Carthamus tinctorius* Linn. and *Levisticum officinale* Koch in recipe 11. The analysis of the active ingredient properties illustrated that most medicinal plants possessed the pharmacological action similar to that of estrogen, induces menstruation and prevents pregnancy in animal experiments. Moreover, some also provide analgesic and anti-inflammatory action and to a lesser degree reduces intestinal as well as sperm motility. This study provided basic information supporting the use of Ya Satri in women with abnormal menstruation and also post-partum women. However, most Ya Satri recipes contain alcohol, it is recommended not to use in pregnant and breast-feeding women.